3. “Про Національне антикорупційне бюро України” Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text

4. “Про прокуратуру” Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1697-18#Text

5. Агентство з розшуку та менеджменту активів . Основні напрямки діяльності. URL: https://arma.gov.ua/ areas-of-activi

6. НАЗК посилює антикорупційний напрям співпраці України з Європейським Союзом – А. Вишневський провів низку робочих зустрічей у Брюсселі. 25 листопада 2022 року. URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-posylyuye-antykoruptsijnyj-napryam-spivpratsi-ukrayiny-z-yevropejskymsoyuzom-a-vyshnevskyj-proviv-nyzku-robochyh-zustrichej-u-bryusseli/

Нікітенко В. М.,
к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет

СУДДЯ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБЄКТ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Утвердження принципів справедливості й верховенства права, спрямованих на забезпечення захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також створення ефективної системи національного правосуддя, орієнтованого на європейські стандарти є одним із основних завдань сучасного суспільства.

Низкою міжнародно-правових документів, які втілені в Конституцію України та вітчизняні нормативні акти, закріплено право кожної особи на справедливий розгляд її справи неупередженим судом гарантоване. Справедливе судове рішення має бути підтверджено та обґрунтовано достовірними доказами, які відтворюють усі фактичні обставини чи події кримінального правопорушення.

Підроблення доказів у кримінальному провадженні посягає не лише на інтереси правосуддя, а й призводить до порушення закріплених Конституцією України (Розділ ІІ) та охоронюваних КК України (ст. 1) прав та свобод людини і громадянина.

Правосуддя, на думку дослідників, може бути ефективним лише за умови додержання законів як службовими особами та громадянами, що залучаються з передбачених процесуальним законодавством підстав до діяльності судів щодо здійснення правосуддя, так і самими суддями. На жаль, трапляються випадки, коли судді зловживають своїми правами, порушують одну з основних засад належного відправлення правосуддя – його законність [1, с. 5].

Серед спеціальних суб’єктів вчинення протиправних дій із доказами у різних формах судочинства (слідчий, прокурор, працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, свідок, потерпілий, експерт, оцінювач майна, перекладач) дискусійним видається питання щодо віднесення судді до кола таких суб’єктів. Так, М. І. Мельниченко вважає, що «суб’єктом підроблення доказів у кримінальному провадженні доцільно визнавати тих осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, процесуальне керівництво ним, а також захисника, оскільки саме ці особи здатні спричинити істотну шкоду порядку одержання належних та допустимих доказів у кримінальному провадженні» [2, с. 66-67]. Ми не можемо цілком погодитися із позицією цього науковця, оскільки після передачі матеріалів кримінального провадження до суду наявні у цих матеріалах докази, зокрема речові докази, в опечатаному виді передаються судді згідно із ч. 5 ст. 100 КПК України.

На нашу думку, суддя має можливість внести як до журналу судових засідань, так і у судові рішення недостовірні відомості, що по суті становить інтелектуальне підроблення. Потенційно суддя має необмежений доступ до матеріалів провадження (справи) та доказів, а при його зацікавленості у кінцевому результаті розгляду кримінального провадження, на наш погляд, здатний вчинити дії, пов’язані із протиправними діями із доказами, що призводить до прийняття ним незаконного й необґрунтованого рішення.

З цього приводу О. О. Кваша наголошує, що при постановленні неправосудного вироку, яким засуджується завідомо невинна особа, значно підвищується ступінь суспільної небезпеки такого неправосудного рішення та посилається на постанову Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина». Зокрема, у п. 3 даної постанови зазначено: конституційне положення про те, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком (ч. 1 ст. 62 Конституції України) покладає на суди всю повноту відповідальності за правильне вирішення кожної справи (п. 3 постанови). У п. 7 цій же постанови вказано, що кримінальне покарання найбільш істотно обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина, тому повинно призначатись у суворій відповідності до вимог норм КК з урахуванням обставин конкретної справи і даних щодо особи підсудного. З урахуванням викладеного, цей науковець пропонує передбачити кримінальну відповідальність судді за засудження завідомо невинуватої особи [3, с. 21-22]. Ми цілком підтримуємо цього науковця, оскільки беззаперечно, підроблення доказів спрямована на винесення суддею саме неправосудного судового рішення.

Як зазначає С. Є Дідик, «неправосудність судових рішень може полягати в такому: по кримінальних справах (кримінальному провадженні) – у засудженні невинного, виправданні винного, невідповідності вироку наявним доказам; неправильному призначенні основного чи додаткового покарання, виправної установи, зарахуванні часу попереднього ув'язнення; виправданні підсудного, якщо його вина доведена; призначенні несправедливо м'якого чи, навпаки, занадто суворого покарання; незаконному затриманні тощо; по цивільних, господарських справах – у неправильній відмові чи, навпаки, задоволенні позовної вимоги; неправильному визначенні суми, що підлягає стягненню тощо; по справах про адміністративні правопорушення – необґрунтоване накладення адміністративного стягнення чи неправомірне звільнення від нього, викривлення (перекручення) фактичних обставин адміністративного правопорушення тощо Неправосудними можуть також бути: постанови, винесені судом на стадії попереднього слухання справи (наприклад, про закриття справи); ухвала суду апеляційної інстанції (про зміну вироку, залишення його в силі чи скасування) тощо» [4, с. 141-142].

Ураховуючи викладене, вважаємо, що суддя, безумовно, відноситься до суб'єктів фальсифікації доказів, але його не можна розглядати нарівні з іншими такими суб'єктами з огляду на правовий та процесуальний статус, а також ступінь настання наслідків від таких діянь. Вчинення цим спеціальним суб'єктом протиправних дій із доказами спрямоване на створення видимості прийняття законного й обґрунтованого судового акту, що за ознакою суспільної небезпеки може дорівнювати спричиненню тяжких наслідків.

У контексті викладеного, вказуючи на діяння, які вчиняються у сфері протиправних дій із доказами, ми маємо на увазі фактичні дані в розумінні ст. 84 КПК України, що містяться у матеріалах кримінального провадження.

С. Є. Дідик вказує, що тяжкими наслідками неправосудного судового рішення можуть бути такі: засудження невинного за тяжкі чи особливо тяжі злочини або до довічного позбавлення волі; самогубство чи замах на самогубство засудженого, відповідача, позивача; психічне захворювання; істотна майнова шкода; банкрутство підприємства; виправдання винного в скоєнні тяжкого чи особливо тяжкого злочину; відбуття невинуватим значного строку позбавлення волі або тривалий арешт тощо [4, с. 146].

Законодавцем запропоновано вирішити проблему кримінально-правової охорони доказів від різноманітних форм протиправних маніпуляцій з ними шляхом внесених змін до диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України, які набули чинності 15.12.2017. Зокрема, її назва викладена так – «Стаття 384. Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу», а диспозиція ч. 1 доповнена такими діяннями, як подання завідомо недостовірних або підроблених доказів органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України. Проте серед спеціальних суб'єктів вчинення наведених дій суддя відсутній.

Отже, вказуючи на протиправні дії із доказами, ми маємо на увазі фактичні дані в розумінні ст. 84 КПК України, що містяться у матеріалах кримінального провадження.

З огляду на те, що діяння, пов'язані із підробленням доказів, посягають на родовий об'єкт злочину – сферу правосуддя, встановлення кримінальної відповідальності за такі дії має відбуватися у межах Розділу XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Актуальності зазначене питання набуває у зв'язку із виключенням із КК України ст. 375 та притягнення судді до кримінальної відповідальності здійснюється на статтями, розташованими в інших розділах цього Кодексу, що суперечить його побудові за ознакою родового об'єкта кримінального правопорушення.

Отже, вирішуючи питання щодо вдосконалення кримінального судочинства у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, на наш погляд, доцільним є удосконалення ст. 384 КК України, зокрема змінити назву на «Підроблення доказів», а також доповнити цю статтю ч. 3, якою встановити відповідальність судді за підроблення або інші протиправні маніпуляції із доказами (матеріалами кримінального провадження) та передбачити щодо цього спеціального суб'єкта з огляду на його правовий і процесуальний статус більш суворе покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Злочини проти правосуддя: навч. посібник / за заг. ред. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

2. Мельніченко М. І. Кримінально-правова охорона порядку одержання доказів у кримінальному провадженні: дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2016. 258 с.

3. Судовий захист прав людини в Україні і проблеми кримінальної юстиції / О. М. Костенко, В. П. Нагребельний, О. О. Кваша та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. 48 с.

4. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: дис. канд. юрид. наук. Київ, 2009. 227 с.

Нікітін В. В.
доктор юридичних наук,
завідувач кафедри права та публічного управління
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ: БАЛАНС ЦИФРОВІЗАЦІЇ, ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Конституційна гарантія непорушності права власності зобов'язує державу не лише утримуватися від свавільного втручання, а й забезпечити систему, у межах якої належність речового права встановлюється передбачувано та з достатнім ступенем публічної довіри. В умовах війни це завдання ускладнюється: електронні реєстри мають залишатися придатними для цивільного обороту, але водночас бути стійкими до кібератак, неправомірного доступу, рейдерських дій і використання реєстраційних процедур для обходу публічно-правових обмежень. Відповідно до статей 19 і 41 Конституції України технологічна доцільність не замінює законну підставу владної дії, а втручання у майнову сферу потребує нормативної визначеності та пропорційності [1, ст. 19, 41].

Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначає реєстрацію як офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав, застерігаючи, що вона не є самостійною підставою набуття права [2, ст. 2]. У цій конструкції виявляється подвійна природа інституту. Публічно-правовою є процедура перевірки документів, прийняття адміністративного акта,